

MỜI THAM QUAN HAY TRÁCH NHIỆM VÀ NGHĨA VỤ ?

Gs.Tskh. Nguyễn Ngọc Trân

Gần đây có thông tin là Trung Quốc sẽ mời một đoàn gồm đại diện một số nước trong Ủy ban sông Mê-kông (Mekong River Commission) sang tham quan một trong những đập đã được xây dựng và đã đi vào vận hành từ vài năm nay. Lời mời tham quan cũng cần, nhưng có đi vào thực chất vấn đề hay không? hay là để đối phó lại với dư luận quốc tế rằng tình trạng mức nước sông Mê-kông ở hạ lưu thấp bất thường, lòng sông ở một số nơi gần như phơi đáy, có liên quan đến việc vận hành các đập này.

Điều cần nhấn mạnh là cho đến nay các nước ở hạ lưu hầu như không có số liệu thủy văn trên sông Lancang (tên gọi sông Mê-kông trên phần lãnh thổ Trung Quốc) và "mù tịt" về chế độ vận hành của các đập ở trên đất Trung Quốc. Số lượng đập là khá nhiều. Hình 1 chỉ ra vị trí 8 đập đã, đang và sẽ được xây dựng trong đó có đập Mengsong ở sát biên giới với Lào và Myanmar.

Do đó điều cốt lõi, và đây mới là *thực chất của vấn đề*, mà phía Trung Quốc, vì *trách nhiệm và nghĩa vụ*, cần thực hiện là:

(1) Cung cấp số liệu thủy văn trên sông Lancang và thông báo chế độ vận hành các đập chứ không phải **chỉ** mời sang tham quan hòng xoa dịu dư luận. Tình trạng mức nước sông Mê-kông tại các trạm thủy văn ở Lào, như ở Luang Prabang và Vientiane hiện nay thấp đi rất nhiều so với trước đây, xác nhận kết quả mô phỏng tác động của các đập Trung Quốc đã được công bố cách 15 năm¹. Điều này khẳng định tính cấp thiết phải thông báo chế độ vận hành trước tiên của bốn đập đã được xây dựng và đã đi vào hoạt động.

(2) Thông tin về việc chuyển nước từ sông Lancang (tên gọi của sông Mêkông trên lãnh thổ Trung Quốc) sang sông Jingsa (một chi lưu của sông Yang-Tse) và/hoặc sang đầu nguồn của sông Hoàng Hà, nằm trong dự án đồ sộ chuyển nước từ phía Nam lên phía Bắc Trung Quốc², đã và đang triển khai như thế nào? Theo thông tin có được, trên sông Jingsa, Trung Quốc đã và dự kiến xây dựng khá nhiều đập, và với khoảng cách không xa giữa sông Lancang và các phụ lưu sông Jingsa, việc chuyển nước từ sông Lancang sang các phụ lưu này là rất có thể vì khả thi hơn nhiều. Xem Hình 2.

(3) Nước trong lưu vực của một dòng sông cũng giống như máu lưu thông trong các mạch máu của cơ thể của con người. Có *quyền khai thác* nguồn nước phải đi đôi với *trách nhiệm* đối với toàn bộ lưu vực. Quyền lợi của một quốc gia phải hài hòa với quyền lợi các quốc gia khác trong lưu vực. Nhận cái lợi trước mắt,

¹ Kết quả mô phỏng này sẽ được trình bày lại tại Hội nghị thường niên lần thứ 78 của Ủy hội quốc tế về Đập lớn, tại Hà Nội, 23-26/5/2010. Có thể xem trong báo cáo, phụ chú số 4.

² Dự án đồ sộ chuyển nước Nam – Bắc trên lãnh thổ Trung Quốc với ba tuyến chuyển, dự kiến đưa 44,8 tỷ m³ nước hàng năm từ sông Trường Giang (Yangtse) sang sông Hoàng Hà và sau đó đến Bắc Kinh và Thiên Tân. Trong những thập niên 1950 và 1960 dự án định chuyển nước từ năm con sông Nu (Salween), Lancang (Mekong), Tongtian, Yalong, Dadu sang thượng nguồn sông Hoàng Hà. Những đập đang và sẽ được xây dựng trên sông Lancang rất có khả năng sẽ thời sự hóa việc chuyển nước từ con sông này sang sông Jinsha, một hợp lưu của sông Trường Giang.

phải có trách nhiệm với những gì xảy ra trong trung và dài hạn có liên quan đến cả lưu vực.

Theo luật pháp quốc tế, những nguyên tắc trên phải được tôn trọng trong trường hợp một con sông quốc tế như sông Mêkông. Mọi dự án trên lãnh thổ một nước thành viên liên quan đến nguồn nước sông Mêkông phải được thông báo và bàn bạc trên cơ sở tôn trọng lợi ích, trước tiên là *môi trường*, của tất cả các quốc gia trong lưu vực, trước mắt và lâu dài.

Có một thực tế hiện nay là khi bàn bạc về việc chia sẻ *quyền lợi* liên quan đến sông Mêkông thì Trung Quốc tham dự với tư cách là nước ở đầu nguồn. Thế nhưng ngược lại, Trung Quốc không tham dự các cuộc họp liên quan đến *nghĩa vụ* của các nước trong lưu vực khi khai thác nguồn nước, nhất là nước ở đầu nguồn.

Vấn đề thực chất và cơ bản là *quyền lợi và nghĩa vụ phải song hành*.

Về phần các nước ở hạ lưu, trong đó có Việt Nam, trong bài tham luận “*Để triển khai có hiệu quả chương trình mục tiêu quốc gia*”³ tác giả đã phát biểu:

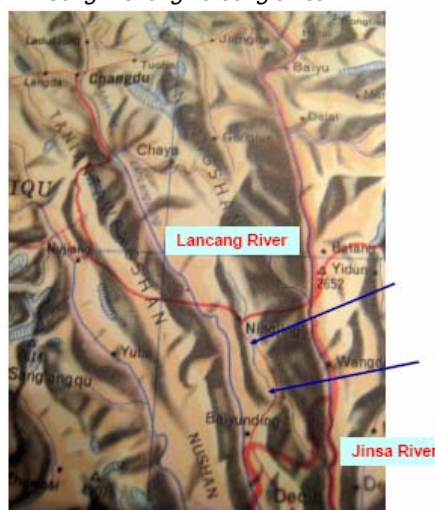
“Mê-kông là một *con sông quốc tế*. Việt Nam là *quốc gia cuối cùng ở hạ lưu*. Trong bối cảnh biến đổi khí hậu và biển dâng, *bảo vệ quyền lợi quốc gia* đối với *sử dụng nước* sông Mêkông ở thượng nguồn đúng với quy định của luật pháp quốc tế là một *nhiệm vụ hàng đầu* của Ủy ban quốc gia sông Mê-kông. Các kết quả điều tra nghiên cứu cần thiết là một công cụ mạnh để đàm phán, bảo vệ quyền lợi chính đáng của quốc gia.”

Bài tham luận mà tác giả sẽ trình bày tại *Hội nghị thường niên lần thứ 78 của Ủy Ban Quốc tế về các Đập lớn*, tháng 5 tới đây tại Hà Nội⁴, cũng chính là một việc làm nằm trong nỗ lực này.

Hình 1. Vị trí các đập trên sông Lanciang - Mêkông trên lãnh thổ Trung Quốc

Hình 2. Khoảng cách giữa sông Mêkông và sông Jinsa

³ Tham luận trình bày tại Hội thảo “*Tác động của biến đổi khí hậu và nước biển dâng tại Việt Nam*” do Bộ Tài nguyên và Môi trường, Ủy ban Khoa học, Công nghệ và Môi trường của Quốc hội, Tổ chức Bảo tồn thiên nhiên quốc tế (IUCN) và Cơ quan hợp tác phát triển của Đan Mạch (DANIDA) tổ chức tại Thành phố Hồ Chí Minh, 20-21/2/2009.

⁴ Nguyễn Ngọc Trân, “*Đồng bằng sông Cửu Long đối mặt với thách thức kép của biến đổi khí hậu*”. đã đăng trên mạng: <http://www.vncold.vn/Web/Content.aspx?distid=2235> và http://www.vncold.vn/modules/cms/upload/10/PhatTrienNuoc/100309/bckh_icold_2010_1.pdf